

УДК 347. 73

Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Уткіна М. С.

аспірант кафедри адміністративного, господарського права та
фінансово-економічної безпеки ННІ права,
Сумський державний університет

МЕТОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Євроінтеграційні процеси, які на даний час мають місце в Україні, зумовлюють необхідність імплементації європейських стандартів та методів у забезпеченні усіх сфер життєдіяльності суспільства. Зокрема, це стосується і фінансової системи, зважаючи на процес її реформування. Від оптимально функціонуючої та діючої фінансової системи залежить якісне забезпечення усіх сфер життєдіяльності. Це можливо досягти шляхом виконання тих управлінських функцій, які покладені на уповноважені суб'єкти влади, що виражені безпосередньо у різних методах здійснення фінансової діяльності та забезпечення функціонування фінансової системи.

Таким чином, саме вищевикладені положення і актуалізують проведення подальшого наукового дослідження щодо визначення методів забезпечення функціонування фінансової системи України.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Методи правового регулювання в цілому були предметом дослідження таких науковців як: В. Б. Авер'янов, С. С. Алексєєв, К. В. Андрієвський, Ю. П. Битяк, А. Г. Братко, А. Т. Комзюк, О. В. Кузьменко, В. Д. Сорокін, Л. С. Явіч та ін. Проте, у наукових працях лише окремих науковців фрагментарно висвітлено питання щодо змісту та сутності методів забезпечення функціонування

фінансової системи. Зокрема, серед них необхідно виділити : Л. К. Воронову, М. П. Кучерявенка, Т. А. Латковську, А. С. Нестеренко, О. П. Орлюк, Є. Д. Соколову та ін. Проте, незважаючи на проведені дослідження в контексті визначення методів забезпечення функціонування фінансової системи України, на даному етапі розвитку наукової думки, їх чіткого визначення немає. Саме тому, існує нагальна необхідність у визначенні чутності вищезазначених методів.

Формулювання завдання дослідження. Враховуючи актуальність дослідження, метою статті є комплексний аналіз методів забезпечення функціонування фінансової системи України. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання: визначити категорію «метод»; проаналізувати та охарактеризувати методи забезпечення функціонування фінансової системи, а також – провести їх класифікацію залежно від визначених критеріїв.

Виклад основного матеріалу. При дослідженні фінансової системи, Л. В. Черненко наголосила на тому, що саме вона є відображенням форм і методів конкретного використання фінансів в економіці і відповідною до моделі економіки та значною мірою визначається нею. Саме тому, держава при використанні фінансових методів регулює темпи й пропорції розвитку окремих галузей економіки [1]. Зважаючи на складність категорії «метод», необхідно зазначити, що вона вказує на ті способи (прийоми, заходи, засоби), за допомогою яких досягається мета відповідної діяльності. Так, необхідно визначити безпосередньо ті прийоми, заходи та засоби, за допомогою яких буде відбуватися забезпечення ефективного функціонування та діяльності фінансової системи України. За К. В. Андрієвським, правовим методом в цілому є способи, юридичні засоби, за допомогою яких держава здійснює необхідний вплив на суспільні відносини, поведінку суб'єктів з метою надання їм бажаної форми, напряму і тенденцій розвитку [2, с. 26].

В свою чергу, І. В. Рукавишнікова пропонує розуміти метод правового регулювання як сукупність прийомів і способів, за допомогою яких

здійснюється вплив на учасників правових відносин [3, с. 78]. Л. С. Явіч надав наступне трактування методу правового регулювання: це спосіб впливу держави за допомогою правових норм на суспільні відносини, спосіб впливу на поведінку людей як учасників суспільних відносин з тим, щоб вони діяли у відповідності до норм права в інтересах суспільства [4, с. 47].

Г. В. Комарова, досліджуючи питання щодо правових засобів стабілізації фінансової системи, наголосила на тому, що в науці фінансового права під методами правового регулювання слід розуміти сукупність прийомів впливу держави в особі уповноважених органів та установ на функціонування фінансових інститутів, що виражається у формуванні в нормах права заборон, позитивних зобов'язань і дозволів для учасників фінансової діяльності держави [5, с. 27].

Таким чином, проаналізувавши вищезазначені визначення категорії «метод», ми пропонуємо під нею розуміти сукупність способів, засобів та прийомів за допомогою яких здійснюється безпосередній вплив на відповідну сферу суспільного життя, тобто на відповідні суспільні відносини.

Загалом, для забезпечення функціонування фінансової системи держави владні суб'єкти здійснюють управлінські функції, що знаходять свій прояв у певних методах здійснення фінансової діяльності. Отже, аналізуючи методи забезпечення функціонування фінансової системи, ми звертаємо увагу, в першу чергу, на методи здійснення фінансової діяльності. А. С. Нестеренко класифікувала методи здійснення фінансової діяльності на дві основні групи: загальні та спеціальні. Щодо загальних методів науковець відзначає їх обумовленість природою фінансової діяльності, її загальносуспільним характером та значенням. Спеціальні методи підтверджують свою реальність у відповідних функціях фінансовою діяльністю та залежать від конкретної ситуації у фінансовій сфері [6, с. 86]. За С. В. Запольським, фінансова діяльність держави співвідноситься із фінансовою системою як процесуальна сторона правового явища співвідноситься із матеріальною. А отже, фінансову систему можна

розглядати як фінансову діяльність держави, що перебуває у статичному стані [7, с. 28.].

У науці фінансового права методи правового регулювання розглядають як щодо фінансової діяльності в цілому, так і фінансової системи зокрема. Якщо ми розглядаємо діяльність, пов'язану із управлінням фінансовою системою, то при здійсненні неї використовується значна кількість як фінансово-правових, адміністративно-правових, так і цивільно-правових методів правового регулювання. Існує низка класифікацій вищезазначених методів залежно від різних критеріїв. Саме тому, необхідно розглянути основні із методів правового регулювання, які забезпечують функціонування фінансової системи України.

Необхідно акцентувати увагу на тому, що у науці фінансового права превалює використання імперативного методу регулювання. Для нього, в першу чергу, характерними є наявність приписів і заборон, що безпосередньо пов'язано із публічною природою фінансових відносин. Імперативний метод передбачає, що норми, які містять приписи та заборони будуть виконуватися точно і безумовно. В свою чергу, Т. А. Латковська наголошує на тому, що так зване «проникнення» диспозитивного методу у сферу фінансового права можливе. Це свідчить про допустимість законодавцем поєднання приватних і публічних інтересів. Науковець взяла за приклад ст. 107 Бюджетного кодексу України, у якій закріплені договірні відносини і відповідно до якої «субвенції на виконання інвестиційних проектів надаються з одного місцевого бюджету іншому на підставі договору між надавачем субвенції та її отримувачем». На її думку, незважаючи на диспозитивність правовідносин, суб'єкти фінансового права не мають права самостійно встановлювати фінансові права та обов'язки, визначати їх зміст [8, с. 136]. Необхідно наголосити на тому, що диспозитивний метод, який був проаналізований вище, не є тотожним диспозитивному методу приватноправового регулювання. Саме тому, головним фінансово-правовим методом є імперативний, що передбачає волевиявлення владної сторони фінансових правовідносин.

Видатний науковець у сфері фінансового права Л. К. Воронова класифікувала та виділила серед методів фінансової діяльності загальні та спеціальні. До першої групи методів вона запропонувала відносити наступні:

- імперативний метод (який проявляється в тому, що держава й органи місцевого самоврядування виражають вольові бажання, які є обов'язковими як для всіх юридичних, так і фізичних осіб безпосередньо у процесі здійснення фінансової діяльності);

- метод рекомендацій (який тісно переплітається із імперативним методом. У даному випадку вищезазначені органи не наказують, а надають пропозиції, рекомендації щодо виконання тих чи інших дій).

До другої групи науковець віднесла :

- методи під час формування фондів (до них авторка віднесла обов'язкові платежі – збори, податки і т.д., а також – добровільні платежі у формі випуску цінних паперів та благодійні внески);

- методи під час розподілу (безповоротне та зворотне фінансування);

- методи під час бюджетного регулювання (процентні відрахування, трансферти, дотації і т.д.) [9, с. 19].

В свою чергу, О. П. Орлюк розглядає методи правового регулювання в контексті стадій фінансової діяльності – акумулювання, розподілу та використання коштів. Наголошується на тому, що на кожній із цих стадій використовуються конкретні різні методи. Так, до першої групи методів, що застосовуються безпосередньо на стадії акумуляції коштів О. П. Орлюк відносить методи добровільних і обов'язкових платежів. До другої групи методів відносяться: фінансування і кредитування. Щодо третьої стадії, то тут виділяють наступні методи: розрахункових операцій; плановості; цільового характеру використання коштів; ефективності й економії та використання коштів у межах встановлених лімітів [10, с. 12].

Таким чином, аналізуючи першу групу методів, ми робимо висновок, що основним фінансово-правовим методом регулювання є імперативний, а

деякі представники наукової спільноти виділяють методи, які використовуються на певних стадіях здійснення фінансової діяльності.

Вивчення адміністративно-правових методів забезпечення функціонування фінансової системи держави набувають актуальності у зв'язку із фінансовою кризою, яка викликає нагальну необхідність втручання органів державної влади в економічні процеси. Аналізуючи методи адміністративно-правового регулювання, вважаємо за доцільне зазначити, що виокремлення певних методів адміністративно-правового регулювання пов'язують із адміністративно-правовим регулюванням – його сутністю та змістом. На сьогоднішній день на теоретичному рівні категорію «адміністративно-правове регулювання» слід ототожнювати із «управлінням». За С. М. Алфьоровим адміністративно-правовий метод являє собою сукупність правових засобів і способів, прийомів, що застосовуються органами управління для забезпечення регулюючого впливу норм адміністративного права на суспільні відносини [11, с. 9].

Загалом, у науці адміністративного права виділяють низку адміністративно-правових методів. Аналізуючи процес забезпечення функціонування фінансової системи, ми виділяємо два найпростіших, так би мовити, первинних методи правового регулювання: диспозитивний та імперативний методи. Вони можуть бути реалізовані шляхом використання приписів, встановлення заборон, надання дозволів. Імперативний метод являє собою метод владних приписів. При використанні вищезазначеного методу найчастіше застосовуються у практичній площині способи заборони та примусу. В свою чергу, диспозитивний – передбачає юридичну рівність всіх учасників правовідносин.

В процесі здійснення забезпечення функціонування фінансової системи України із адміністративно-правових методів застосовується саме імперативний метод, в той час як диспозитивний застосовується лише фрагментарно, як уже було зазначено вище.

Висновки. Проаналізувавши та узагальнивши позиції представників наукової спільноти щодо методів правового регулювання для забезпечення механізму функціонування фінансової системи держави, А. С. Нестеренко класифікує їх за трьома основними критеріями. По-перше, це критерій як публічне та приватне право, де вона виділила імперативний та диспозитивний методи. По-друге, критерій реалізації загальної або спеціальних функцій – загальні та спеціальні методи. По-третє, це критерій відносно стадій фінансової діяльності держави, відповідно до якого виділяють так методи як: акумулювання; розподілу й використання [12, с. 157]. Отже, незалежно від того, за яким критерієм буде відбуватися розподіл методів на загальні та спеціальні, основні та додаткові, важливо вживати комплекс методів, які будуть диктуватись часом та умовами сьогодення.

На нашу думку, необхідно, в першу чергу, відмежовувати три основні групи методів – фінансово-правові; адміністративно-правові та цивільно-правові методи правового регулювання. Критеріїв виділення підгруп цих методів є значна кількість, саме тому, необхідно чітко виокремлювати основоположні ємкі групи.

Анотація. У статті автором розглянуто теоретичні основи пізнання категорії «метод» та «метод правового регулювання». Було проаналізовано систему методів, які забезпечують функціонування фінансової системи України. Також – було наведено класифікацію вищезазначених методів.

Ключові слова: адміністративно-правовий метод; метод правового регулювання; правове регулювання; фінансова діяльність; фінансово-правовий метод; фінансова система; цивільно-правовий метод.

Аннотация. В статье автором рассмотрены теоретические основы познания категории «метод» и «метод правового регулирования». Было проанализировано систему методов, которые обеспечивают

функционирование финансовой системы Украины. Также – была приведена классификация вышеупомянутых методов.

Ключевые слова: административно-правовой метод; метод правового регулирования; правовое регулирование; финансовая деятельность; финансово-правовой метод; финансовая система; гражданско-правовой метод.

Utkina M. S. Methods Providing the Functioning of the Financial System of Ukraine.

Summary. The author investigated theoretical basics on category “method” and “method of legal regulation”. It was analysed the system of methods providing the functioning of the financial system of Ukraine. Also – it was given the classification of those methods.

Key words: administrative-legal method; method of legal regulation; legal regulation; financial activity; financial-legal method; financial system; civil-legal method.

Список використаних джерел:

1. Черненко Л. В. Проблеми фінансової системи сучасної України в сучасних умовах / Л. В. Черненко. – Режим доступу: http://www.khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_105/51.pdf.
2. Андрієвський К. В. Деякі особливості методу правового регулювання у податковому праві України / К. В. Андрієвський // Правовий вісник Української академії банківської справи. – 2013. - № 1(8). – С. 25-30.
3. Рукавишникова И. В. Метод финансового права / И. В. Рукавишникова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юрист, 2006.
4. Явич Л. С. К вопросу о предмете и методе правового регулирования / Л. С. Явич // Вопросы общей теории советского права. – М., 1960.
5. Комарова Г. В. Финансовая система Российской Федерации как объект судебной защиты: монография / Г. В. Комарова. – М.: Проспект, 2013. – 161 с.

6. Нестеренко А. С. Методи щодо забезпечення механізму функціонування фінансової системи держави / А. С. Нестеренко // Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 2 / відп. ред. М. В. Афанасьєва. – Одеса: Юридична література, 2016. - С. 86-88.

7. Финансовое право: учеб. / отв. ред. С. В. Запольский. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Юридическая фирма «Контракт», 2011. – 792 с.

8. Латковська Т. А. Проблемні питання теорії фінансового права на сучасному етапі / Т. А. Латковська // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – С. 131-138.

9. Воронова Л. К. Фінансове право України: підруч. / Л. К. Воронова. – К. : Прецедент, Моя книга, 2006. – 448 с.

10. Орлюк О. П. Фінансове право: навч. посіб. / О. П. Орлюк. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 528 с.

11. Алфьоров С. М. Адміністративне право. Загальна частина: навч. посіб. / С. М. Алфьоров. – К.: ЦУЛ, 2011. – 215 с.

12. Нестеренко А. С. Методи фінансово-правового регулювання фінансової системи України / А. С. Нестеренко // Наукові праці НУ ОЮА. – 2015. – С. 150-158.

Уткіна М. С. Методи забезпечення функціонування фінансової системи України. Европейские перспективы. 2018. № 1 С. 65-69.